

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра нової та новітньої історії

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший проректор

д.х.н., проф. Холін Ю.В.

“ _____ ” _____ 2016 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

**«Політичні кризи та антисистемні рухи в країнах
Східної Європи»**

для студентів IV курсу історичного факультету

спеціальність (напрямок) – 6.020302 історія

спеціалізація – нова та новітня історія

факультет – історичний

2016 / 2017 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою історичного факультету

“ 20 ” вересня 2016 року, протокол № 9

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Страшнюк С. Ю., кандидат історичних наук, доцент.

Програму схвалено на засіданні кафедри нової та новітньої історії

Протокол від “ 31 ” серпня 2016 року № 1

Завідувач кафедри д.і.н., проф. Станчев М. Г.

(підпис) Станчев М. Г.
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією історичного факультету

Протокол від “ 9 ” вересня 2016 року № 1

Голова методичної комісії історичного факультету

(підпис) Тумаков О. І.
(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни “Політичні кризи та антисистемні рухи в країнах Східної Європи (1953–1990 рр.)” складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки

освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

напряму: історія

спеціальності: 6.020302 історія

спеціалізації: нова та новітня історія, археологія, архівознавство, історіографія та джерелознавство, історія стародавнього світу та середніх віків, історія України, історія Східної Європи.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є

Лівототалітарні режими та спротив їм, що призвів до антикомуністичних революцій у країнах Центральної та Південно-Східної Європи

Програма навчальної дисципліни складається таких розділів:

1. Встановлення сталінської моделі соціалізму та народний опір комуністичній владі у 1950-ті рр.
2. Криза радянської моделі соціалізму та її крах (1960-1980-ті рр.).

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета – виходячи з теорії тоталітаризму, розкрити причини перманентної кризи радянської моделі соціалізму в Східній Європі, що була нав'язана країнам регіону після Другої світової війни, та кризи «реального соціалізму» як системи союзних відносин у рамках Організації Варшавського договору.

Завдання – показати обумовленість кризових явищ в країнах Східної Європи процесами сталінізації їх внутрішнього життя та сателізацією зовнішньої політики;

– розкрити передумови, перебіг, рушійні сили та характер Червневого 1953 р. повстання в НДР, Угорської революції 1956 р., «Празької весни» 1968 р., польських криз 1956, 1966, 1968, 1970, 1976, 1980–1981 рр.;

– дати оцінку політиці СРСР щодо країн Східної Європи, котра знайшла своє концептуальне втілення у «плані Молотова» (1947) та «доктрині Брежньєва» (1968);

– проаналізувати феномен східноєвропейського дисидентства, його прояви та світоглядні засади (від комуністичного ревізйонізму до ліберально-демократичної альтернативи), простеживши становлення та диференціацію політичної опозиції у 1970–1980-ті рр. (на прикладі КОС/КОР, Конфедерації незалежної Польщі, «Солідарності», Хартії-77 тощо);

– пояснити закономірність антикомуністичних революцій 1989–1990 рр. та їх історичне значення.

В результаті вивчення даного курсу студент повинен

знати:

– концепцію тоталітаризму та її еволюцію у другій половині XX – на початку XXI ст.;

- сутність «народної демократії» та механізми її трансформації в ліво-тоталітарні режими протягом 1947 – 1953 рр.;
- хронологічну канву подій, пов'язану з розвитком кризових явищ і дисидентського руху у країнах Східної Європи, головні ідеї програмних документів комуністичних реформаторів та антикомуністичної опозиції;
- основні етапи, зміст і наслідки демократичних революцій 1989–1990 рр. у Польщі, Угорщині, НДР, Чехословаччині, Болгарії, Румунії, Албанії та СФРЮ;

уміти:

- виділяти ендегенні та екзогенні чинники східноєвропейських конфліктів, розмежовувати внутрішньополітичні й міжнародні аспекти кризових явищ;
- розрізняти головні течії дисидентського руху за ідеологічними критеріями;
- застосовувати теорію тоталітаризму до політичних реалій часів «холодної війни» та сучасності.

2. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
Кількість кредитів – 2	Галузь знань 0203 ГУМАНІТАРНІ НАУКИ	денна форма навчання НОРМАТИВНА	заочна форма навчання НОРМАТИВНА
Розділів- 1	Спеціальність: 07.00.02 - “всесвітня історія” спеціальності: 6.020302 історія	Рік підготовки	
Індивідуальне науково-дослідне завдання – курсові, дипломні роботи бакалаврів		4-й	
Загальна кількість годин – 72 (32+40)		Семестр	
		7-й	
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 год. самостійної роботи студентів – 2,5 год.	Освітньо-кваліфікаційний рівень: освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	32 год.	
		Практичні, семінарські	
		НЕМАЄ	НЕМАЄ
		Самостійна робота	
		40 год.	Немає год.
		ІНДЗ: курсові - год., дипломні бакалаврів- год.	
		Вид контролю: поточний - контрольна робота, підсумковий - іспит	

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить 50 %.

3. Виклад змісту навчальної дисципліни

Розділ 1 Встановлення сталінської моделі соціалізму та народний опір комуністичній владі у 1950-ті рр.

Тема 1. Вступ. Концепція тоталітаризму як методологічна основа спецкурсу. Його предмет, мета і завдання. Зміст та тлумачення термінів «політична криза», «тоталітарна система» та «антисистемні рухи». Концепція тоталітаризму та її еволюція у другій половині XX – на початку XXI ст. Погляд із середини: східноєвропейські інтелектуали про сутність комуністичної влади. Спільні ознаки та відмінності російського більшовизму, італійського фашизму та німецького націонал-соціалізму. Авторитарні та правототалітарні режими у Центральній Європі. «Визвольна місія» чи «експорт революції»: СРСР та встановлення режимів «народної демократії».

Тема 2. Трансформація «народних демократій» в тоталітарні режими (1947–1953 рр.) Комінформ і сектантсько-догматичний поворот 1947 – 1948 рр. Радянсько-югославський конфлікт 1948 – 1949 рр. та його наслідки для країн Східної Європи. Впровадження радянської моделі соціалізму. Трансформація конституційного устрою та державних інститутів в річищі сталінізму. Злиття законодавчої, виконавчої та судової влади. Знищення залишків громадянського суспільства. Утвердження комуністичними партіями політичної монополії. «Союзні» партії та масові казенні організації як «приводні паски» системи. Перетворення в народному господарстві (націоналізація промисловості, транспорту та банківської сфери, форсована індустріалізація; колективізація сільського господарства; запровадження директивного планування). Бюрократизація управління та підвищення інтенсивності праці. «Соціалістичне змагання» й інші методи позаекономічного примусу. Політика у галузі науки та культури (ліквідація свободи слова та запровадження цензури; методологічна перебудова природничих і суспільних наук на засадах «марксизму-ленінізму»; маніпулювання суспільною свідомістю; соціалістичний реалізм як головний метод художньої творчості). Механізми та методи радянського впливу в країнах регіону (апарат Комінформу, «променева» модель міжпартійних зв'язків; інститут радянських радників, «допомога» в організації політичних процесів та масових репресій). Внутрішні та зовнішні причини назрівання кризових явищ. Смерть Сталіна.

Тема 3. Червневe 1953 року повстання в Німецькій Демократичній Республіці: причини, придушення та наслідки. Події 17–23 червня 1953 р. в оцінці радянської та сучасної історіографії та їх передумови. Проголошення НДР і становлення східнонімецької моделі соціалізму наприкінці 1940-х – на початку 1950-х років. Друга конференція Соціалістичної єдиної партії Німеччини 1952 року – курс на прискорену побудову соціалізму. Політика «обмеження капіталістичних елементів» у місті та селі. Адміністративна реформа. Гоніння на Євангелістську церкву. Внутрішньопартійні чистки. Загострення соціально-економічної ситуації. «Шокова терапія» навесні 1953 р. Підвищення норм виробки у промисловості та будівництві. «Мармеладний» бунт. Еміграція на Захід. Позиція Москви щодо німецької проблеми після смерті Сталіна. «План Берії» та поправка Молотова. Постанова ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР «Про заходи із оздоровлення політичного становища в Німецькій Демократичній Республіці». «Новий курс» ССПН. Плани внутрішньопартійного перевороту. Страйки та демонстрації 11–16 червня 1953 року. Головні вимоги робітників. Повстання 17 червня у Східному Берліні та провінції. Втручання радянських військ. Запровадження надзвичайного стану. Страйковий рух 18–23 червня. Розправа над учасниками народного повстання. Офіційна версія подій. Реакція Заходу. «Посилки Айзенговера». Боротьба за владу в ССПН. Кадрові чистки другої половини 1953 року. Офіційне визнання Радянським Союзом суверенітету НДР та її приєднання до Організації Варшавського договору (ОВД). Стабілізація режиму В. Ульбрихта. Придушення інакомислення та внутрішньопартійної опозиції у 1956 – 1958 рр. Завершення монополізації влади ССПН. «Втеча з республіки»: посилення нелегальної

міграції населення НДР до Західного Берліну та ФРН. Друга Берлінська криза. Операція «Роза»: зведення Берлінського муру 1961 р. Стіна як символ «холодної війни».

Тема 4. Громадсько-політична криза 1956 року у Польській Народній Республіці та її подолання. Конфлікт між прибічниками та супротивниками «національного шляху» до соціалізму. Відсторонення В. Гомулки від влади. Утворення Польської об'єднаної робітничої партії (ПОРП) на чолі з Б. Берутом. Утвердження сталінської моделі соціалізму. Масові репресії і чистки комуністичних лав. Посилення апарату примусу та радянського впливу. Смерть Сталіна і пом'якшення режиму. Польська «відлига». Послаблення цензури. Дискусійні клуби. XX з'їзд КПРС і зміна керівництва ПОРП. Загострення суспільно-політичної кризи. Познанські події 28–30 червня 1956 р. Поляризація у вищому партійному керівництві: «натолінці» та «пулав'яни». Поновлення В. Гомулки у партії. Жовтневий пленум ЦК ПОРП. Втручання М. С. Хрушова. Радянсько-польські переговори. Військова мобілізація Варшави. Угорський чинник. Урегулювання стосунків польського уряду з Костелом та СРСР. «Новий курс» В. Гомулки. Вибори до сейму 20 січня 1957 р. Березневий (1957 р.) пленум ЦК ПОРП і посилення боротьби з «ревізіонізмом». Закриття журналу «По prostu». Реставрація адміністративно-командної системи. Історичне значення «польського Жовтня».

Тема 5. Угорська революція 1956 року.

Причини та передумови революції. Дискусії про характер подій 1956 року. Ракошистський режим. Червневий (1953 р.) Пленум ЦК Угорської партії трудящих. Імре Надь та його програма реформ 1953–1954 рр. Реставрація ракошистської диктатури. Конфлікт УПТ з творчою інтелігенцією. Вплив XX з'їзду КПРС на Угорщину. «Справа Фаркаша». Виникнення внутрішньопартійної та демократичної опозиції. Гурток імені Ш. Петьофі. Липневий (1956 р.) пленум ЦК УПТ і відставка М. Ракоші. Обрання першим секретарем ЦК УПТ Е. Герьо. Посилення антирадянських настроїв у суспільстві. Погіршення соціально-економічного становища. Загострення внутрішньополітичної ситуації восени 1956 р. Перепоховання Л. Райка. Вимоги Спілки письменників та студентські заворушення. Програма гуртка імені Ш. Петьофі. 14 пунктів студентів Будапештської політехніки. Зовнішні імпульси.

Угорська революція 23 жовтня – 3 листопада 1956 року. Масова демонстрація 23 жовтня в Будапешті та її переростання у збройне повстання. Повалення пам'ятника Сталіну та захоплення будівлі Радіокомітету. Позиція ЦК УПТ. Радянське військове та політичне втручання. Запровадження надзвичайного стану. Становище у столиці та провінції. Терор УДБ. Загальнонаціональний страйк. Зміна керівництва Ради Міністрів та УПТ. Руйнація тоталітарних структур і створення системи самоврядування знизу. Вимоги національних (революційних) комітетів і трудових колективів. Дискусії серед керівництва УПТ про характер подій. Перший уряд І. Надя. Початок діалогу з повстанцями. Розпуск УДБ. Відновлення багатопартійної системи. Позиція кардинала Йожефа Міндсенті. Вивід радянських військ з Будапешту та перші ознаки стабілізації. Штурм Будапештського міськкому УПТ. Денонсація Варшавського договору та проголошення нейтралітету Угорщини. Ставлення США та СРСР до угорських подій. Причини радянської агресії та її дипломатична підготовка.

Радянська інтервенція та встановлення режиму Я. Кадара. Початок операції «Вихор». Заяви І. Надя та І. Бібо. Проголошення «Революційного робітничо-селянського уряду» Я. Кадара. Збройний опір окупантам та маріонетковому уряду. Інші форми спротиву колаборантам. Утворення Революційної ради угорської інтелігенції та Будапештської (Загальноугорської) робітничої ради. Концепція «третього шляху». Розстріл шахтарської демонстрації у м. Шалготар'ян. Політичний страйк 11–12 грудня 1956 р. Запровадження військового стану. Розпуск Спілки письменників та Спілки журналістів. Репресії військово-польових та «народних» судів. Еміграційна хвиля. Оцінка угорських подій Генеральною Асамблеєю ООН. Їх вплив на міжнародний комуністичний

рух та внутрішньополітичну ситуацію в СРСР. Модель виходу з кризи Угорської соціалістичної робітничої партії: «Хто не проти нас, той з нами». Соціально-економічні реформи. Доля І. Надя та його соратників. Кадаризм. Характер та історичне значення Угорської революції.

Розділ 1. Питання до контрольної роботи

- 1. Сталінізація країн Центральної та Південно-Східної Європи в 1947-1953 рр.: головні напрями.**
- 2. Механізми та канали впливу Москви у країнах ЦПСЄ доби пізнього сталінізму.**
- 3. Політичні процеси та масові репресії кінця 1940-х – початку 1950-х рр. в країнах ЦПСЄ.**
- 4. Утворення Німецької Демократичної Республіки. Становлення східнонімецької моделі соціалізму у 1949-1952 рр.**
- 5. Перехід до форсованого будівництва соціалізму в НДР: причини та наслідки. «Новий курс» ССРН.**
6. Червневне 1953 р. повстання в НДР і реакція наддержав.
7. Наслідки Червневого 1953 р. повстання для НДР. Еволюція режиму В. Ульбріхта у 1953- 1961 рр.
8. Друга Берлінська криза 1958-1961/1962 рр. і спорудження Берлінського муру.
9. Ракошистський режим в Угорщині. Реформи Імре Надя 1953-1954 рр. та причини їх згорання.
- 10. Вплив XX з'їзду КПРС на Угорщину. Загострення внутрішньополітичної кризи влітку-восени 1956 р.**
- 11. Події 23 жовтня 1956 року в Будапешті й реакція Кремля.**
- 12. Революційні перетворення в Угорщині 23 жовтня – 3 листопада 1956 р. й позиція урядів І. Надя.**
- 13. Придушення Угорської революції: операція «Вихор» та політика уряду Я. Кадара у 1956-1958 рр. Доля І. Надя.**
- 14. Міжнародна реакція на радянську інтервенцію в Угорщині. Історичне значення Угорської революції 1956 року.**
15. Польська «відлига» 1954-1955 рр. Вплив XX з'їзду КПРС та познаньських подій 28-30 червня 1956 р. на громадсько-політичну ситуацію в ПНР.
16. «Польський Жовтень» 1956 р. й позиція СРСР.
17. Режим В. Гомулки: Громадсько-політичні перетворення 1956-1957 рр. та реставрація адміністративно-командної системи.
18. Режим А. Новотного в Чехословаччині: від масових страйків 1953 р. до Конституції 1960 р.

Приклади варіантів завдань для письмових робіт

Розділ I

I варіант

1. Трансформація «народної демократії» в тоталітарні режими (1947–1953 рр.).
2. Зведення Берлінського муру: причини та наслідки.

II варіант

1. Червневне 1953 р. повстання в НДР: причини, масштаби та наслідки.
2. Радянський Союз та Угорська революція 1956 р. Операція «Вихор».

III варіант

1. Угорська революція 1956 року: причини, характер та історичне значення.
2. Масові страйки 1953 р. у Чехословаччині. Вплив XX з'їзду КПРС та Угорської революції на політичну ситуацію в країні.

IV варіант

1. Громадсько-політична криза 1956 р. в ПНР та її подолання.
2. Спротив радянській інтервенції та «Револьюційному робітничо-селянському уряду» Я. Кадара в Угорщині (кінець 1956 – початок 1957 р.).

V варіант

1. Концепція тоталітаризму та її еволюція у другій половині XX – на початку XXI ст. Східноєвропейські інтелектуали про сутність комуністичної влади.
2. СРСР та «польський Жовтень» 1956 р.

Розділ 2. Криза радянської моделі соціалізму та її крах (1960-1980-ті рр.)

Тема 6. «Празька весна» 1968 року.

Назрівання суспільно-політичної кризи у Чехословаччині. Особливості режиму «народної демократії» в ЧСР. Лютневий (1948 р.) переворот у Празі й монополізація влади КПЧ. Сталінізація Чехії та Словаччини. Процес над Р. Сланським. Смерть Й. Сталіна та К. Готвальда. Грошова реформа. Страйковий рух у червні 1953 р. та його придушення. Режим А. Новотного. Вплив XX з'їзду КПРС та Угорської революції на Чехословаччину. Боротьба з «ревізіонізмом». Конституція 1960 року. Комуністи-реформатори та їх головні ідеї. Провал третьої п'ятирічки. Кадрові зміни у вищих ешелонах КПЧ та уряду. Пошук нової моделі соціалізму. Децентралізація управління економікою. Дискусії на теми культури. «Паралельне мистецтво». IV з'їзд письменників. Словацьке питання. Зміна настроїв серед студентської молоді. Візит Л. І. Брежнєва до Праги 8–9 грудня 1967 р. та розкол у Президії ЦК КПЧ.

Початок «Празької весни» (січень – березень 1968 р.). Груднево-січневий пленум ЦК КПЧ. Обрання Першим секретарем ЦК КПЧ О. Дубчека та його візит до Москви. Святкування 20-річчя «переможного лютого». Підготовка нової програми та статуту партії. «Справа генерала Шейни». Вивільнення засобів масової інформації з-під ідеологічної опіки. Відродження громадянського суспільства. К-231 та КАН. Відставка А. Новотного з посади президента та обрання на цю посаду генерала Л. Свободи. «Епідемія відставок». Обговорення становища в ЧССР на березневих засіданнях Політбюро ЦК КПРС та Дрезденській нараді керівників країн ОВД.

Друга фаза «Празької весни» (квітень – червень 1968 р.). Березнево-квітневий пленум ЦК КПЧ. «Програма дій» КПЧ – головний документ «Празької весни». Кадрові рішення. Демократизація політичного життя та зростання авторитету правлячої партії. Програма уряду О. Черніка. Першотравневі демонстрації. Ставлення Кремля до концепції «соціалізму з людським обличчям». Травневі візити до Москви партійно-урядової делегації КПЧ та керівників інших країн Варшавського Договору. Позиції В. Ульяновського, В. Гомулки, Т. Живкова та Я. Кадара. Святкування Дня перемоги та звільнення Праги від німецько-фашистських загарбників. Продовження процесу оновлення суспільного життя. Диференціація молодіжного руху. Відновлення профспілкових та церковних свобод. Створення урядової комісії з економічної реформи. «Програма дій Чехословацької народної армії». Посилення радянського тиску на «команду» О. Дубчека. Травнево-червневий пленум ЦК КПЧ. Районні та обласні партконференції з висунення кандидатів на XIV (надзвичайний) з'їзд КПЧ. Розмежування у керівництві комуністичної партії. Скасування цензури. Дискусія навколо доповіді Ч. Цисаржа. Пожвавлення роботи малих партій – ЧСП та ЧНП й створення оргкомітету по відродженню ЧСДП. Активізація «здорових сил». Штабні (оперативно-стратегічні) військові навчання «Шумава». Меморандум генерала Прхліка.

Третя фаза «Празької весни» (27 червня – 20 серпня 1968 р.). Маніфест «2000 слів» та реакція на нього в країнах ОВД. «Варшавський лист» і відповідь на нього О. Дубчека. Рішення Політбюро ЦК КПРС від 19 та 22 липня з підготовки «крайніх заходів». Командно-штабні навчання «Неман» та «Небесний щит». Міжнародна ситуація навколо ЧССР влітку 1968 р. Позиція Й. Б. Тіто та Н. Чаушеску. Зустріч Політбюро ЦК КПРС та Президії ЦК КПЧ у Чієрні-над-Тисою. Братиславська декларація. Дипломатична, політична та військова підготовка окупації Чехословаччини.

Агонія «Празької весни» (21 серпня 1968 р. – квітень 1969 р.). Операція «Дунай». Заява Президії ЦК КПЧ. Арешт чехословацького керівництва. Провал створення маріонеткового уряду на чолі з А. Індрою. Позиція президента Л. Свободи та парламенту. Активний і пасивний опір населення у перші дні окупації. Реакція міжнародної спільноти. Височанський з'їзд КПЧ. Політична поразка інтервенціоністської акції країн ОВД. Московський протокол. З'їзд Компартії Словаччини. Пленум ЦК КПЧ 31 серпня та початок політики «нормалізації». Протистояння осені 1968 р. Радянсько-чехословацький договір від 16 жовтня 1968 р. Закон про Чехословацьку федерацію. Проголошення «доктрини Брежнєва». Листопадовий пленум ЦК КПЧ. Радянсько-чехословацька зустріч на вищому рівні у Києві. «Тактика салямів». Згортання реформ. Молодіжний опір. Самоспалення Я. Палаха. «Хокейний» протест. Відставка О. Дубчека. Міжнародні наслідки «Празької весни».

Тема 7. Режим Г. Гусака та опозиційний рух у Чехословаччині (1969 – 1989 рр.). Обрання Г. Гусака Першим секретарем ЦК КПЧ та його програма виходу з кризи. Протестний рух у квітні – серпні 1969 р. Рух революційної молоді. Чехословацький рух за демократичний соціалізм. Боротьба з інакомисленням та ліквідація структур громадянського суспільства. Партійні чистки та позбавлення роботи за фактом прихильників «соціалізму з людським обличчям». XIV з'їзд КПЧ. Репресії проти опозиції. Перехід до нових форм протесту. Головні течії дисидентського руху. Хартія-77: мета та головні принципи функціонування. Філософія морального протесту Я. Паточки. Концепція «паралельного суспільства». Комітет на захист несправедливо переслідуваних. «Сила безсилим» В. Гавела. Культурний андеграунд. Феномен самвидаву. Незалежна наука. Політична еміграція. Нонконформістський рух другої половині 1980-х рр. Нові організації та перші кроки по консолідації опозиції. «Тиждень Палаха» (15–24 січня 1989 р.). «Кілька фраз» як символ громадянської непокори. Чехословацьке «паралельне суспільство» напередодні «оксамитової революції».

Тема 8. Польські кризи та опозиційний рух 1960 – 1970-х рр.

Конфлікти ПОРП з Костелом, інтелігенцією та робітничим класом. Режим В. Гомулки. Оази вільної думки. Клубний рух. Польський Костел на межі 1960-х рр. Антикостельна кампанія 1958 – 1963 рр. та протидія Церкви. Католицька віра як форма ненасильницького опору владі. Звернення 36 польських єпископів – учасників Другого Ватиканського собору до єпископів ФРН про «всепрощення». Антицерковна істерія в ПНР. Святкування Millenniumу: конфронтація інститутів Церкви та Держави. Світські католики. Внутрішньопартійна опозиція кінця 1950 – початку 1960-х рр. Польський ревізіонізм та його критика режиму. Лист 34-х. Збори на історичному факультеті Варшавського університету 21 жовтня 1966 р. Національно-патріотичний рух. Спілка молодих демократів. «Рух». Конфлікт між владою та творчою інтелігенцією. Заборона вистави «Дзяди» А. Міцкевича та протести у мистецькому середовищі. Студентські заворушення у березні 1968 р. Антисемітський синдром у польському суспільстві: позиція інтелігенції та єпископату. Провал економічної реформи Б. Ящука. Конфлікт ПОРП з робітничим класом. Розстріл робітничих демонстрацій у Гданську та інших містах Балтійського узбережжя у грудні 1970 р. Позиція Кремля. Відставка В. Гомулки. Масові страйки початку 1971 р. Модель виходу із кризи Е. Герека.

Режим Е. Герека та еволюція опозиційних течій у 1970-ті рр. Внутрішня політика нового керівництва країни: зміни та спадкоємність. Зародження демократичної

опозиції. Конституційна кампанія. Червневі події 1976 р. та відродження структур громадянського суспільства. Утворення Комітету захисту робітників (КОР) та його перейменування у Комітет громадського самозахисту (КОС): склад і мета боротьби. Формування «альтернативного суспільства» та мережі нелегального друку. Видавництво НОВА. Товариство наукових курсів. «Летучий університет». Студентські комітети солідарності. «Академічний рух оновлення». Рух на захист прав людини та громадянина. Конфедерація незалежної Польщі. «Молода Польща» та Рух вільних демократів. Створення комітетів вільних профспілок та селянської самооборони. Семінар «Досвід та майбутнє». Лозунг «повернення до Європи». Позиція Католицької церкви. Обрання кардинала К. Войтили Папою Римським. Пасторський візит Іоанна-Павла II на батьківщину 1979 р. та його наслідки для режиму.

Тема 9. Громадсько-політична криза 1980–1981 рр. у ПНР та феномен «Солідарності».

Масові страйки «гарячого літа» 1980 р. та народження «Солідарності». Причини кризових явищ у польській економіці та суспільстві. Підвищення цін на продукти харчування та початок масових страйків на Узбережжі. Створення у Гданську Міжзаводського страйкового комітету (МСК) на чолі з Л. Валенсою. Поширення страйкового руху. 21 вимога МСК. Позиція КОС/КОР, інтелігенції, світських католиків та Костелу. Серпневий пленум ЦК ПОРП. «Польська» комісія Політбюро ЦК КПРС («Комісія Суслова»). Переговори між представниками уряду ПНР та МСК. Щецинський, Гданський та Ястжембський протоколи. Створення незалежних самоврядних профспілок. Відставка Е. Герека та обрання Першим секретарем ЦК ПОРП С. Кані. Рекомендації «Комісії Суслова». Утворення НСПС «Солідарність» і засадничі принципи її діяльності. Конфлікт навколо реєстрації «Солідарності» та страйкова хвиля жовтня – грудня 1980 р. Спорудження пам'ятника жертвам комуністичних репресій у Гданську.

Протистояння «Солідарності» та влади у листопаді 1980 – грудні 1981 рр. й позиція СРСР. Консультації між керівництвом ПОРП та КПРС. Грудневий (1980 р.) саміт країн ОВД у Москві. Військові навчання «Союз–80». Реакція США та країн ЄЕС. Тимчасовий мораторій на страйки. Локальні конфлікти початку 1981 р. Боротьба навколо реєстрації селянської «Солідарності» та Незалежної спілки студентів. Заворушення в університетах та головні вимоги студентської молоді. Пресинг Кремля. Обрання В. Ярузельського головою уряду. Радянсько-польська партійно-урядова зустріч. Спроба діалогу влади та «Солідарності». Бидгощський інцидент. Розмежування в лавах ПОРП та «Солідарності». Обрання примасом Католицької церкви Ю. Глемпа. Посилення радянського тиску. Афганський чинник. Відкритий лист Політбюро ЦК КПРС до членів ПОРП від 5 червня 1981 р. Консолідація консервативних сил. Надзвичайний з'їзд ПОРП (14–18 липня 1981 р.). Криза «союзних» ПОРП партій – Об'єднаної селянської та Демократичної і казенних профспілок. Самоврядний рух на підприємствах. Погіршення соціально-економічного становища в країні. «Голодні марші». Загострення політичної ситуації у серпні – вересні 1981 р. Оперативно-штабні навчання Радянської армії «Захід–81». Перший загальнонаціональний з'їзд «Солідарності». Його звернення до народів Східної Європи. Ухвалення програмного документу «Самоврядна Річ Посполита». Саморозпуск КОС/КОР. Відставка С. Кані та обрання Першим секретарем ЦК ПОРП В. Ярузельського. Спроба досягти компромісу за посередництва Костелу. Піднесення страйкового руху й поширення його на силові структури. Радомська нарада «Солідарності»: курс на захоплення влади. Утворення «робітничої варти». Економічний шантаж Кремля. Московська нарада міністрів оборони країн ОВД. Надзвичайна сесія Комітету оборони Польщі. Пленарне засідання Загальнопольської комісії «Солідарності» у Гданську. Утворення Військової ради національного порятунку. Запровадження надзвичайного стану в ніч на 13 грудня 1981 р.

«Солідарність» в умовах підпілля та системної кризи режиму (1981–1989 рр.). Реакція на запровадження надзвичайного стану країн Заходу та СРСР. Чи існувала загроза

радянської інтервенції? Інститут військових комісарів та уповноважених Комітету оборони ПНР. Інтернування керівників та активістів опозиції. Перехід «Солідарності» на нелегальне положення. Грудневі окупаційні страйки. Трагедія на копальні «Вуяк». Репресії проти членів страйкомів. Масовий вихід з ПОРП. Офіційна заборона «Солідарності» та створення нових профспілок за виробничим принципом. «Стратегія відмови». Дискусія про подальшу тактику опору. Боротьба між радикальною та поміркованою течіями підпільної «Солідарності». Стратегія «довгого маршу» А. Міхника. Створення Тимчасової координаційної комісії (квітень 1982 р.) та Координаційного бюро «Солідарності» в Брюсселі. Програмні документи «Паралельне суспільство» (1982) та ««Солідарність» сьогодні» (1983). Незалежна видавнича, просвітницька та культурна діяльність. Скасування воєнного стану 22 липня 1983 р. Вбивство ксендза Є. Попелушко та реакція суспільства. Зростання ролі Католицької церкви. Пастирські візити Іоанна-Павла Другого до ПНР. Вибори до сейму 1985 р. Вереснева амністія 1986 р. «Конституція опозиції» 1987 р. Соціально-економічна та політична криза. Страйковий рух 1987–1988 рр. «Круглий стіл» влади та опозиції. Червневі парламентські вибори 1989 р.: перемога «Солідарності».

Тема 10. Антикомуністичні революції 1989–1990 рр. у країнах Центральної та Південно-Східної Європи. Ерозія командно-адміністративної системи. Посилення кризових явищ в економіці та соціальній сфері. Вплив горбачовської «перестройки» на внутрішньополітичну ситуацію. Запізнілі спроби реформування соціалізму «зверху». Зростання та ідеологічна диференціація опозиції. Відмова Москви від «доктрини Брежнєва». Модель «круглого столу»: демократичний транзит у ПНР. Злам адміністративно-командної системи в Угорщині. Падіння Берлінського муру: «листопадова» революція в НДР та об'єднання Німеччини. «Оксамитова» революція в Чехословаччині. Повалення режиму Т. Живкова та перехід Болгарії до демократії. «Різдвяна» революція в Румунії. Ліквідація неосталіністського режиму в Албанії. Криза та дезінтеграція СФРЮ. Розпуск Ради економічної взаємодопомоги та Організації Варшавського договору. Самознищення СРСР. Всесвітньо-історичне значення демократичних революцій 1989–1990 рр.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви модулів і тем	Денна форма навчання					
	Усього	У тому числі				
		лекції	практичні	лаб.	індивідуальні	самост. робота
Розділ 1. Встановлення сталінської моделі соціалізму та народний опір радянській владі у 1950-ті роки						
Тема 1. Вступ. Концепція тоталітаризму як методологічна основа спецкурсу.	4	2	-	-	-	2
Тема 2. Трансформація «народних демократій» в тоталітарні режими (1947–1953 рр.)	4	2	-	-	-	2
Тема 3. Червневий 1953 року повстання в Німецькій Демократичній Республіці: причини, придушення та наслідки.	6	6	-	-	-	
Тема 4. Громадсько-політична криза 1956 року у Польській Народній Республіці та її подолання.	6		-	-	-	6

Тема 5. Угорська революція 1956 року.	20	10	-	-		
Разом за розділом 1		20				10
Розділ 2. Криза радянської моделі соціалізму та її крах (1960-1980-ті роки)						
Тема 6. «Празька весна» 1968 року.	12	12	-	-	-	
Тема 7. Режим Г. Гусака та дисидентський рух у Чехословаччині (1969 – 1989 рр.).	4	4	-	-	-	
Тема 8. Польські кризи та опозиційний рух 1960 – 1970-х рр.	5		-	-	-	5
Тема 9. Громадсько-політична криза 1980–1981 рр. у ПНР та феномен «Солідарності».	5					5
Тема 10. Антикомуністичні революції 1989–1990 рр. у країнах Центральної та Південно-Східної Європи.	16					16
Усього за розділом 2		16	-	-	-	26
Усього годин	72	36				36

5. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять – не передбачені навчальним планом

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Форма контролю
1	Концепція тоталітаризму у західній політології	2	Контрольна робота
2	Радянсько-югославський конфлікт 1948-1953 рр.	2	Контрольна робота
3	Громадсько-політична криза 1956 р. в ПНР та її подолання	6	Контрольна робота
4	Конфлікти ПОРП з Костелом, інтелігенцією та робітничим класом у 1960-ті рр.	3	Екзамен
5	Режим Е. Герека та диференціація опозиційних течій у 1970-ті	2	Екзамен
6	Громадсько-політична криза 1980-1981 рр. у ПНР та феномен «Солідарності»	3	Екзамен
7	«Солідарність в умовах підпілля та системної кризи режиму	2	Екзамен
8	Демократичний транзит 1989-1990 рр. у ПНР	2	Екзамен
9	Злам адміністративно-командної системи в Угорщині	2	Екзамен
10	Падіння Берлінського муру:	2	Екзамен

	«листопадова» революція 1989 р. в НДР та об'єднання Німеччини		
11	«Оксамитова» 1989 р. революція у ЧССР	2	Екзамен
12	Повалення режиму Т. Живкова та перехід Болгарії до демократії	2	Екзамен
13	«Різдвяна» революція 1989 р. у Румунії	2	Екзамен
14	Ліквідація неосталіністського режиму в Албанії	2	Екзамен
15	Криза та дезінтеграція СФРЮ	2	Екзамен
	Разом	36	

Реферати й підготувати презентації за темами (для бонусних балів):

1. Політичний портрет Йосипа Броз Тіто.
2. Югославська модель соціалізму.
3. «Загребська весна» 1968 р. та сербсько-хорватські стосунки у СФРЮ.
4. Косовська проблема у ФНРЮ/СФРЮ.
5. Радянсько-албанський конфлікт.
6. Режим Енвера Ходжі в Албанії.
7. Радянсько-румунські протиріччя 1960–1980-х рр.
8. «Геній Карпат»: режим Ніколає Чаушеску в Румунії.
9. Трансільванське питання в румунсько-угорських протиріччях доби соціалізму.
10. Македонське питання у болгарсько-югославських стосунках другої половини 1940-х – 1980-х рр.
11. Режим Тодора Живкова та спроби його повалення у 1960–1980-ті рр.
12. Кадаризм : Угорська Народна Республіка за часів правління Яноша Кадара.
13. Життя за Берлінським муром: режим Вальтера Ульбрихта у 1961–1971 рр.
14. «Соціалізм кольорів НДР»: режим Еріха Хонекера (1971–1989 рр.).
15. Політичний портрет Владислава Гомулки (Едварда Ґерека, Войцеха Ярузельського).
16. Густав Гусак та політика «нормалізації» в ЧССР.
17. Рада Економічної Взаємодопомоги: засади діяльності, етапи розвитку та причини краху.
18. Організація Варшавського договору: утворення, цілі та механізм функціонування.
19. Вплив горбачовської «перестройки» на країни соціалістичного табору.

1. Рух за оновлення соціалізму в Чехословаччині 1963– 967 рр. «Паралельне мистецтво».
2. Передумови та початок «Празької весни». «Програма дій» КПЧ.
3. Друга фаза «Празької весни»: від «Програми дій» КПЧ до маніфесту «2000 слів».
4. Ставлення політичного керівництва країн ОВД до концепції «соціалізму з людським обличчям». «Доктрина Брежнєва».
5. Операція «Дунай»: військові аспекти та політичні наслідки інтервенціоністської акції ОВД проти Чехословаччини.
6. Агонія «Празької весни»: початок політики «нормалізації» та пасивний спротив населення (21 серпня 1968 – 21 серпня 1969 р.).
7. «Празька весна»: зміст, головні етапи та історичне значення.
8. Утвердження режиму Г. Гусака та ліквідація структур громадянського суспільства у ЧССР. Нонконформізм і культурний андеграунд 1970-х рр.
9. Головні течії дисидентського руху в ЧССР. Хартія-77: філософія та практика морального протесту (кінець 1970-х – 1980-ті рр.).
10. Під знаком Milleniumy: конфлікт ПОРП з Костелом у кінці 1950-х – 1960-ті рр.
11. Польський ревізіонізм 1960-х рр. та його критика «реального соціалізму».
12. Конфлікт ПОРП з інтелігенцією. Студентські заворушення 1968 року.
13. Конфлікт ПОРП з робітничим класом: грудневі події на Балтійському узбережжі та суспільно-політична криза 1970–1971 рр.
14. Режим Е. Герека і зародження демократичної опозиції. Конституційна кампанія 1975 – 1976 рр. у ПНР.
15. Громадсько-політична криза 1976 р. у ПНР. Утворення і діяльність КОС/КОР.
16. Відродження громадянського суспільства та диференціація політичної опозиції у ПНР в другій половині 1970-х рр.
17. Громадсько-політична криза 1980–1981 рр. у Польщі.
18. Феномен «Солідарності»: стратегія і тактика боротьби у 1980–1981 рр.
19. «Солідарність» в умовах підпілля та системної кризи комуністичного режиму (1981 – 1989 рр.).
20. Радянсько-албанський конфлікт.
21. Радянсько-румунські протиріччя 1960–1980-х рр.
22. Змови проти Т. Живкова 1960–1980-х рр.
23. Вплив горбачовської «перестройки» на країни «соціалістичного табору».
24. Піднесення політичної опозиції у країнах Варшавського договору в другій половині 1980-х рр.
25. Модель «круглого столу»: демократичний транзит у ПНР (1989–1990 рр.).
26. Злам адміністративно-командної системи в Угорщині (1989 –1990 рр.).
27. Падіння Берлінського муру: «листопадова революція» в НДР та об'єднання Німеччини.
28. «Оксамитова» революція 1989 р. в Чехословаччині.
29. Повалення Т. Живкова та перехід Болгарії до демократії.
30. «Різдвяна» революція 1989 р. у Румунії.
31. Ліквідація неосталіністського режиму в Албанії.
32. Системна криза та дезінтеграція СФРЮ.

Приклади завдань для екзамену

I варіант

1. Опозиційні рухи та політичні кризи 1960-х рр. у Польській Народній Республіці.
2. «Програма дій» КПЧ і маніфест «2000 слів» як концептуальні документи «Празької весни» та реакція на них країн Варшавського договору.
3. «Різдвяна» революція 1989 р. в Румунії.

II варіант

1. Режим Е. Герека та диференціація політичної опозиції у Польщі у другій половині 1970-х рр.
2. Вплив горбачовської «перестройки» на країни Центральної та Південно-Східної Європи.
3. «Оксамитова» революція 1989 р. в ЧССР.

III варіант

1. Політика «нормалізації» Г. Гусака та зародження дисидентського руху в ЧССР. Хартія-77.
2. Громадсько-політична криза 1980–1981 рр. у ПНР та феномен «Солідарності».
3. Злам адміністративно-командної системи в Угорщині (1989–1990 рр.).

IV варіант

1. «Празька весна» 1968 року: зміст та головні етапи.
2. «Солідарність» в умовах підпілля та системної кризи комуністичного режиму в ПНР (1981 – 1989 рр.)
3. Повалення режиму Т. Живкова та демократичний транзит у Болгарії (1989–1991 рр.).

V варіант

1. Операція «Дунай» і проголошення «доктрини Брежнєва». Спротив політиці «нормалізації» в ЧССР (серпень 1968 – квітень 1969 р.).
2. Перехід від тоталітаризму до демократії в Албанії.
3. Падіння Берлінського муру: «листопадова» революція в НДР та об'єднання Німеччини.

VI варіант

1. Режим А. Новотного та визрівання суспільно-політичної кризи в ЧССР.
2. «Круглий стіл» влади та опозиції 1989 року та його результати: модель переходу до демократії в Польщі.
3. Криза та дезінтеграція СФРЮ.

7. Індивідуальні завдання

каписання курсових та кваліфікаційних робіт спеціалістів, магістрів.

8. Методи навчання:

проблемно-тематичний; аналізу і синтезу; порівняльний; інтерактивний.

9. Методи контролю:

письмова робота (контрольна та екзаменаційна), підготовка реферату, підготовка презентації, індивідуальна бесіда.

10. Розподіл балів, що отримують студенти

Поточне контроль і самостійна робота (Розділ !)					Екзамен (розділ 2)					Сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T1	100

									0	
8	8	8	8	8	10	10	10	10	20	

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру		Оцінка за національною шкалою	
		Для екзамену, курсової роботи, практики	Для заліку
90-100		ВІДМІННО	ЗАРАХОВАНО
70-89		ДОБРЕ	
50-69		ЗАДОВІЛЬНО	
1-49		НЕЗАДОВІЛЬНО	НЕ ЗАРАХОВАНО

11. Рекомендоване методичне забезпечення

Базова література

- Адибеков, Г. М. Коминформ и послевоенная Европа / Г. М. Адибеков. – М., 1994.
- Валента, И. Вторжение в Чехословакию. 1968 / И. Валента. – М., 1991.
- Венгрия 1956 года: Очерки истории кризиса. – М., 1993.
- Волобуев, В. В. Политическая оппозиция в Польше. 1956–1976 / В. В. Волобуев. – М., 2009.
- Волокитина, Т. В. Москва и Восточная Европа. Становление политических режимов советского типа. 1949–1953: Очерки истории / Т. В. Волокитина, Г. П. Мурашко, А. Ф. Носкова, Т. А. Покивайлова. – М., 2002.
- Волокитина, Т. В. Народная демократия: миф или реальность? / Т. В. Волокитина, Г. П. Мурашко, А. Ф. Носкова. – М., 1993.
- Восточная Европа на историческом переломе (Очерки революционных преобразований 1989–1990 гг.) / Отв. ред. Ю. С. Новопашин. – М., 1991.
- Гати, Ч. Обманутые ожидания: Москва, Вашингтон, Будапешт и венгерское восстание 1956 года / Ч. Гати. – М., 2006.
- Задорожнюк, Э. Г. От крушения Пражской весны к триумфу «бархатной революции»: Из истории оппозиционного движения в Чехословакии (август 1968 – ноябрь 1989 гг.) / Задорожнюк Э. Г. – М., 2008.
- Зашкільняк, Л., Крикун, М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів / Л. Зашкільняк, М. Крикун. – Львів, 2002.
- История антикоммунистических революций конца XX века: Центральная и Юго-Восточная Европа. – М., 2007.
- История стран Центральной и Юго-Восточной Европы. XX век. – М., 1997.
- Історія західних та південних слов'ян XX століття: Навчальний посібник / Під ред. Є. П. Пугача. – Х., 1998.
- Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець XX – початок XXI ст.) / Ред. М. М. Кріль. – Львів, 2008.
- Історія Центрально-Східної Європи: від найдавніших часів до наших днів: Посібник для студентів історичних та гуманітарних факультетів / За ред. Л. Зашкільняка. – Львів, 2001.

- Кені, П. Карнавал революції: Центральна Європа 1989 року / П. Кені: Пер. з англ. – К., 2006.
- Кормилец, О. С. Политическая борьба и проблема формирования гражданского общества в Польше (1980–1981 г.). – М., 2002.
- Король, І. Угорська революція 1956 року / І. Король. – Ужгород, 2003.
- Латыш, М. В. «Пражская весна» 1968 г. и реакция Кремля / М. В. Латыш. – М., 1998.
- Мусатов, В. Л. Предвестники бури: Политические кризисы в Восточной Европе (1956–1981) / В. Л. Мусатов. – М., 1996.
- Новітня історія центральноєвропейських та балканських країн: ХХ століття / Відпов. ред. В. І. Яровий. – К., 2005.
- Платошкин, Н. Н. Жаркое лето 1953 года в Германии / Н. Н. Платошкин. – М., 2004.
- Политические кризисы и конфликты 50–60-х годов в Восточной Европе / Отв. ред. Ю. С. Новопашин. – М., 1993.
- «Пражская весна» и международный кризис 1968 года: В 2-х т. – М., 2010.
- Революции 1989 года в странах Центральной (Восточной) Европы: Взгляд через десятилетие. – М., 2001.
- Революции и реформы в странах Центральной и Юго-Восточной Европы: 20 лет спустя / Отв. ред. К. В. Никифоров. – М., 2011.
- Системы советского типа в Восточной Европе. – М., 2000.
- Советский Союз и венгерский кризис 1956 года: Документы / Ред. сост. Е. Д. Орехова, Т. В. Середа, А. С. Стыкалин. – М., 1998.
- Страшнюк, С. Ю., Пугач, Є. П. Політичні кризи та антитоталітарні рухи у країнах Східної Європи (50 – 80-ті рр. ХХ ст.): Хрестоматія за спецкурсом / С. Ю. Страшнюк, Є. П. Пугач. – Харків, 1998.
- Страшун, Б. А. Конституционные перемены в Восточной Европе. 1989–1990 / Б. А. Страшун. – М., 1991.
- Стыкалин, А. С. Прерванная революция: Венгерский кризис 1956 года и политика Москвы / А. С. Стыкалин. – М., 2003.
- Тісменяну, В. Поворот у політиці: Східна Європа від Сталіна до Гавела / В. Тісменяну. – К., 2003.
- 1956 год: Российско-болгарские научные дискуссии: Сб. статей. – М., 2008.
1956. Осень в Будапеште. – М., 1996.
1968. «Пражская весна» (Историческая ретроспектива): Сб. статей / Отв. ред. Г. П. Мурашко. – М., 2010.
- Тоталитаризм в Европе ХХ века. – М., 1996.
- Тоталитаризм: Исторический опыт Восточной Европы / Отв. ред. В. В. Марьина. – М., 1995.
- Хантингтон, С. Третья волна: Демократизация в конце ХХ века / С. Хантингтон. – М., 2003.
- Центрально-Восточная Европа во второй половине ХХ века: В 3-х т. – М., 2002.
- Чёрная книга коммунизма: Преступления, террор, репрессии. – М., 1999.
- Чехословацкий кризис 1967–1969 гг. в документах ЦК КПСС. – М., 2010.
- Яровий, В. І. Історія західних та південних слов'ян у ХХ столітті: Курс лекцій / В. І. Яровий. – К., 1996.
- Яровий, В. І. Новітня історія Східної Європи 40–90-ті роки ХХ століття: Курс лекцій / В. І. Яровий. – К., 1997.

Допоміжна література

- Авторитарные режимы в Центральной и Восточной Европе (1917–1990-е годы). – М., 1999.

Алексеев, А. Чехословакия, 40 лет назад / А. Алексеев // Международная жизнь. – 2008. – № 7.

Алексеев, В. Венгрия–56: прорыв цепи / В. Алексеев. – М., 1996.

Аникеев, А. С. Югославия в европейской политике великих держав в годы «холодной войны» (конец 40-х – начало 50-х гг.) / А. С. Аникеев // Славяноведение. – 1992. – № 5. – С. 60–79.

Антонюк, С. М. До питання про соціально-політичну кризу у Польщі 1980–1981 років / С. М. Антонюк, О. С. Антонюк // Питання нової та новітньої історії. – Вип. 39. – К., 1993. – С. 30–39.

Антонюк, С. М. Общественно-политический кризис в Польше и католическая церковь / С. М. Антонюк, О. О. Чистяков // Вопросы новой и новейшей истории. – Вип. 35. – К., 1989. – С. 40–47.

Ануфриева, И. В. Проблемы исследования массового движения в Хорватии в 1960–1970-х годов XX века / И. В. Ануфриева // Межрегиональная конференция славистов: Российское славяноведение в начале XXI века: задачи и перспективы развития: Материалы Всероссийского совещания славистов (23–24 октября 2003 г.). – М., 2005. – С. 82–88.

Буркут, И. Косовская проблема и межнациональные отношения в Югославии (80-е годы) / И. Буркут // Зарубежный мир. – Вип. 19. – К., 1990. – С. 115–125.

Беседы под сводами Бельведера (Встреча советских и польских руководителей в Варшаве 19 октября 1956 г.) / Публикация А. М. Орехова // Славянский альманах 2007. – М., 2008. – С. 460–509.

Бозоки, А. «Круглый стол» оппозиции в процессе перехода к демократии / А. Бозоки // Венгерский меридиан. – 1991. – № 4. – С. 40–55.

Братенков, В. Г. Венгерские события 1956 года / В. Г. Братенков // Военно-исторический журнал. – 2008. – № 3. – С. 22–25.

Браунталь, Ю. Антиавторитарные движения в Центральной Европе. 50–60-е годы / Ю. Браунталь // Советское славяноведение. – 1990. – № 3. – С. 99–106.

Бруз, В. Взгляд исследователей на события в Венгрии 1956 года / В. Бруз // Военно-исторический журнал. – 2006. – № 1. – С. 61–64.

Бухарин, Н. И. Владислав Гомулка: на поворотах истории / Н. И. Бухарин, И. С. Яжборовская // Новая и новейшая история. – 2011. – № 4. – С. 146–168.

Бухарин, Н. И. Он никогда не уклонялся от ответственности [о В. Ярузельском] / Н. И. Бухарин // Политические портреты. – М., 1991. – С. 35–54.

Бухарин, Н. И. Отношения между Советским Союзом и Польской Народной Республикой (1944–1989 гг.) / Н. И. Бухарин // Вопросы истории. – 2007. – № 10.

Бухарин, Н. И. Эдвард Герек: от курса на социальную справедливость к экономическому кризису / Н. И. Бухарин, И. С. Яжборовская // Новая и новейшая история. – 2012. – № 1. – С. 164–186.

Бывшие хозяева Восточной Европы: Политические портреты. – М., 1995.

Быстрова, Н. Е. Образование восточного блока / Н. Е. Быстрова // Отечественная история. – 2005. – № 3.

В августе 68-го: взгляд со стороны: К выходу русского перевода воспоминаний Александра Дубчека // Отечественная история. – 2009. – № 4. – С. 147–170.

Валента, И. Переоценка Советским Союзом решения 1968 г. и «бархатная революция» 1989 г. / И. Валента // США – экономика, политика, идеология. – 1991. – № 10. – С. 71–83.

Валіцький, А. Марксизм і стрибок у царство свободи: Історія політичної утопії / А. Валіцький. – К., 1999.

Вандич, П. Ціна свободи: Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення / П. Вандич. – К., 2004.

Варшавский договор: История и современность. – М., 1990.

- Васильева, Л. Д. Польские кризисы: взгляд на проблему / Л. Д. Васильева // Зарубежный мир. – Вып. 20. – К., 1991. – С. 99–106.
- Венгерские события 1956 года глазами КГБ и МВД СССР: Сб. документов / Сост. А. А. Зданович (руков. коллектива и др.). – М., 2009.
- Венгрия, октябрь – ноябрь 1956 года: Из архива ЦК КПСС // Исторический архив. – 1993. – № 5.
- Вида, И. Венгрия, 23 октября – 4 ноября 1956 года / И. Вида // Венгерский меридиан. – 1991. – № 3. – С. 34–43.
- Власть – общество – реформы: Центральная и Юго-Восточная Европа. Вторая половина XX века. – М., 2006.
- Власть и интеллигенция: из опыта послевоенного развития стран Восточной Европы. – М., 1992.
- Власть и интеллигенция: Из опыта послевоенного развития стран Восточной Европы. – Вып. 2. – М., 1993.
- Войнич, Д. Об экономических преобразованиях в Югославии во второй половине XX века / Д. Войнич // Новая и новейшая история. – 2008. – № 2. – С. 109–121.
- Волков, В. К. Узловые проблемы новейшей истории стран Центральной и Юго-Восточной Европы / В. К. Волков. – М., 2000.
- Волобуев, В. В. XX съезд КПСС и его влияние на умонастроения марксистской интеллигенции Польши // Российско-польский альманах. Вып. IV. – Ставрополь – Волгоград – Москва, 2009. – С. 63–77.
- Волокитина, Т. В. Политическое насилие как инструмент утверждения и консолидации коммунистических режимов в Восточной Европе и «советский фактор» (1940–1950-е годы) / Т. В. Волокитина // Власть и общество: непростые взаимоотношения. – М., 2008.
- Воронков, В. Будапешт – 1956: Танкисты и чекисты – традиционный ответ Кремля реформаторам / В. Воронков // Новое время. – 2006. – № 43.
- Воронков, В. И. События 1980 – 1981 гг.: Взгляд со Старой площади / В. И. Воронков // Вопросы истории. – 1995. – № 10.
- «Восточноевропейский социализм»: становление режима, попытки его модернизации, причины краха / Отв. ред. В. В. Марьина, Ю. С. Новопашин. – М., 1992.
- Гавел, В. Заочный допрос / В. Гавел. – М., 1991.
- Гавел, В. Сила бессильных / В. Гавел. – Минск, 1991.
- Генц, А. Будапешт, 1956... / А. Генц // Новое время. 1991. – № 35. – С. 28–32; № 36. – С. 28–31.
- Германия, июнь 1953 года: уроки прошлого для будущего. – М., 2003.
- Гибианский, Л. Я. Хрущев, Й. Броз Тито и венгерский кризис 1956 г. / Л. Я. Гибианский // Новая и новейшая история. – 1999. – № 1.
- Гиренко, Ю. С. Сталин – Тито / Ю. С. Гиренко. – М., 1991.
- Горбач, С. І. Східноєвропейська політика Ватикану та Радянський Союз (1954–1958) / С. І. Горбач // Український історичний журнал. – 1999. – № 5.
- Гордин, А. Чехословацкие события 1968 г.: советская пропаганда и настроения российской провинции / А. Гордин // Отечественная история. – 2008. – № 6. – С. 108–116.
- Грибков, А. И. «Доктрина Брежнева» и польский кризис начала 80-х годов / А. И. Грибков // Военно-исторический журнал. – 1992. – № 9. – С. 46–57.
- Гришин, Я. Я. Истоки кризисов / Я. Я. Гришин. – Казань, 1991.
- Грушин, И. И. От нерушимой дружбы до тотального разрыва / И. Н. Грушин // Международная жизнь. – 1992. – № 2. – С. 129 – 136.
- Гуськова, Е. Ю. История югославского кризиса. 1990–2000 / Е. Ю. Гуськова. – М., 2002.

- Денисюк, Н. С. Основні етапи боротьби польської «Солидарності» з тоталітарним режимом у підпіллі (1981–1989) / Н. С. Денисюк // Науковий вісник Волинського університету імені Лесі Українки. – 2000. – № 1. – С. 157–168.
- Денчик, Б. А. Польская «Солидарность» – этапы развития / Б. А. Денчик // Полис. – 1991. – № 4. – С. 167–174.
- Джилас, М. Лицо тоталитаризма / М. Джилас. – М., 1992.
- Документы «комиссии Суслова»: События в Польше в 1981 году // Новая и новейшая история. – 1994. – № 1. – С. 84–105.
- Документы 1956 года // Венгерский меридиан. – 1991. – № 3. – С. 44–123.
- Дорендорф, Р. После 1989: Мораль, революция и гражданское общество: Размышления о революции в Европе / Р. Дорендорф. – М., 1998.
- Дороговоз, И. Необъявленные войны СССР / И. Дороговоз. – Минск, 2004.
- Дубиянский, М. Иосип Броз Тито: балканский упрямец / М. Дубиянский // Личности. – 2009. – № 4. – С. 44–57.
- Дыбковская, А. История Польши с древнейших времен до наших дней / А. Дыбковская, М. Жарин, Я. Жарын. – Варшава, 1995.
- Дюрко, Л. 1956: Предварительное исследование и прагматическое изложение событий // Иностранная литература. – 1988. – № 7. – С. 187–212; № 8. – С. 190–215.
- Едемский, А. Б. Был ли тайный сговор на Брионах накануне второй советской интервенции в Венгрии (Советско-югославские консультации 2–3 ноября 1956 года) / А. Б. Едемский // Славянство, растворенное в крови... В честь 80-летия со дня рождения Владимира Константиновича Волкова (1930–2005): Сб. статей. – М., 2010. – С. 349–370.
- Едемский, А. Б. От конфликта к нормализации: Советско-югославские отношения в 1953–1956 годах. – М., 2008.
- Желев, Ж. Фашизм: Тоталитарное государство / Ж. Желев. – М., 1991.
- Желицки, Б. Й. Будапешт – Москва: год 1956-й // Советская внешняя политика в годы «холодной войны» (1945–1985): Новое прочтение / Б. Й. Желицки. – М., 1995.
- Желицки, Б. Й. Венгрия 1956 года: эволюция оценок венгерских историков / Б. Й. Желицки // Новая и новейшая история. – 1992. – № 3. – С. 18–35.
- Желицки, Б. Й. Венгрия, 1956 год / Б. Й. Желицки // Новая и новейшая история. – 1992. – № 3.
- Желицки, Б. Й. Имре Надь / Б. Й. Желицки // Вопросы истории. – 2006. – № 8. – С. 50–77.
- Желицки, Б. Й. Элита партийной власти о характере и содержании событий 1956 года в Венгрии / Б. Желицки // Славяноведение. – 1996. – № 4. – С. 45–50.
- Жемайтис, О. Ф. Чехословацкий дневник (1968–1972) / О. Ф. Жемайтис // Вопросы истории. – 1998. – № 8.
- Задорожнюк, Э. Г. Хартия–77: уроки тридцатилетней истории / Э. Г. Задорожнюк // Свободная мысль. – 2008. – № 2.
- Задорожнюк, Э. Г. На пути к «бархатной революции»: противостояние «властных» и «безвластных» в Чехословакии / Э. Г. Задорожнюк // Славяноведение. – 2004. – № 3.
- Задорожнюк, Э. Г. Хартия–77 и канцелярия «параллельного общества» в Чехословакии / Э. Г. Задорожнюк // Новая и новейшая история. – 2008. – № 5. – С. 84–98.
- Зарицкий, О. Вацлав Гавел: Політичний портрет / О. Зарицкий. – К., 2009.
- Зашкільняк, Л. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Л. Зашкільняк, М. Крикун. – Львів, 2002.
- Знакомый незнакомец: Социалистический реализм как историко-культурная проблема / Отв. ред. И. М. Куренная. – М., 1995.
- Зудинов, Ю. Венгерская осень // Свободная мысль. – 1993. – № 17–18. – С. 112–115.

- Иванов, Ю. М. Очерки теории и практики тоталитарного социализма / Ю. М. Иванов. – М., 1997.
- Искандеров, П. А. Эхо польской «Солидарности» в албанских горах / П. А. Искандеров // Славяноведение. – 2012. – № 1. – С. 33–39.
- Искандеров, П. А. Энвер Ходжа / П. А. Искандеров // Вопросы истории. – 2008. – № 6. – С. 48–64.
- Израелян, В. 105-е вето Советского Союза / В. Израелян // Международная жизнь. – 1990. – № 10.
- Каганов, Ю. О. Опозиційний рух в Україні і країнах Центрально-Східної Європи (1980-ті – 1991 рр.): компаративний аналіз / Ю. О. Каганов: Автореф. дис. ... к. і. н. – Запоріжжя, 2009.
- Кайзер, Д. Дисидент Вацлав Гавел / Д. Кайзер. – К., 2012.
- Как решались вопросы Венгрии: Рабочие записки заседаний Президиума ЦК КПСС: Июль – ноябрь 1956 г. // Исторический архив. – 1996. – № 2, 3.
- Каменецкий, В. М. Политическая система Югославии / В. М. Каменецкий. – М., 1991.
- Качура, Ю. Б. Политика сверхдержав в отношении Югославии во время «Пражской весны» 1968 года / Ю. Б. Качура // Вопросы новой и новейшей истории. – Вып. 38. – К., 1992.
- Кирай, Б. Первая война между социалистическими странами Б. Кирай // Мост (Будапешт). – 1992. – № 1–2.
- Киш, Ш. Поглед към унгарските събития от 1956 г. (Лекция, изнесена по време на научна конференция, София, 2002) / Ш. Киш // Исторически преглед. – 2003. – № 1–2. – С. 260–268.
- Козлов, А. В. Информационное обеспечение ввода войск стран Варшавского договора в Чехословакию в августе 1968 года / А. В. Козлов // Военно-исторический журнал. – 2007. – № 7. – С. 15–17.
- Колесников, В. А. Методолгические проблемы «бархатной революции» в Чехословакии / В. А. Колесников // Нестор. – Вып. 2. – Воронеж, 1993. – С. 32–42.
- Кондрашев, С. Берлин, июнь 1953 года / С. Кондрашев // Международная жизнь. – 2003. – № 6. – С. 151–161.
- Конституції нових держав Європи та Азії. – К., 1996.
- Контлер, Л. История Венгрии: тысячелетие в центре Европы / Л. Контлер. – М., 2002.
- Конфликты в послевоенном развитии восточноевропейских стран / Отв. ред. Ю. С. Дьяков. – М., 1993.
- Коробочкин, М. Л. Новые документы о советском вторжении в Чехословакию в 1968 году / М. Л. Коробочкин, А. Д. Чернев // Холодная война: Новые подходы. Новые документы. – М., 1995. – С. 388–400.
- Коровицина, Н. В. Бескровная революция «Солидарности»: социологический архив / Н. В. Коровицина // Российско-польский исторический альманах. – Вып. IV. – Ставрополь – Волгоград – Москва. 2009. – С. 101–123.
- Коровицына, Н. В. Агония соцмодернизации: Судьба двух поколений двух европейских наций / Н. В. Коровицына. – М., 1993.
- Краткая история Албании: С древнейших времен до наших дней. – М., 1992.
- Краткая история Польши: С древнейших времен до наших дней / Отв. ред. В. А. Дьяков. – М., 1993.
- Крэймер, М. Кризисы в отношениях СССР со странами Восточной Европы, 1948–1981: использование новых данных / М. Крэймер // Холодная война: Новые подходы. Новые документы. – М., 1995. – С. 127–150.
- Кузнечевский, В. Д. Эволюция югославской модели социализма / В. Д. Кузнечевский. – М., 1990.

- Кыров, А. М. «Гром-444»: первая война между социалистическими странами / А. М. Кыров // Родина. – 1997. – № 6.
- Лавренев, С. Я. Советский Союз в локальных войнах и конфликтах / С. Я. Лавренев, И. М. Попов. – М., 2003.
- Лапшин, А. Восточная Европа: демонтаж левого тоталитаризма / А. Лапшин, Б. Шмелев // Общественные науки и современность. – 1991. – № 1. – С. 26–36.
- Латыш, М. В. «Доктрина Брежнева» и «Пражская весна» 1968 г. (реализация тоталитарных принципов через партийную дипломатию) / М. В. Латыш // Советская внешняя политика в годы «холодной войны» (1945–1985): Новое прочтение. – М., 1995.
- Лидолл Г. Югославский социализм: теория и практика / Г. Лидолл // Социально-политические и социокультурные предпосылки перехода к социализму: Реф. сб. – М., 1991. – С. 116–128.
- Литван, Д. Унгарската революция от 1956 г. / Д. Литван // Исторически преглед. – 1996. – № 6. – С. 260–268.
- Лобойко, Л. В. Политическая борьба в Польше (1970 – 1980-е годы) / Л. В. Лобойко. – Минск, 1995.
- Луцай, В. І. Системна криза тоталітарного режиму в Угорщині (1949–1956 рр.) / В. І. Луцай: Автореф. дис. ... к. і. н. – К., 2002.
- Лыкошина, Л. Политическое сознание и социальная структура польского общества / Л. Лыкошина. – М., 1991.
- «Людам свойственно ошибаться»: Из воспоминаний М. Ракоши // Исторический архив. – 1997. – №№ 3, 4, 5–6; 1998. – №№ 3, 5–6; 1999. – № 1.
- Люкс, Л. Церковная борьба в СССР и коммунистической Польше / Л. Люкс // Вопросы философии. – 2001. – № 5.
- Люкс, Л. Церковь и государство в коммунистической Польше: анатомия освобождения / Л. Люкс // Славяноведение. – 1996. – № 2. – С. 56–62.
- Мазанова, О. В. Военний стан у Польщі та політика католицької церкви / О. В. Мазанова // Питання нової та новітньої історії. – Вип. 43. – К., 1997. – С. 171–180.
- Майоров, А. Вторжение: Чехословакия, 1968 / А. Майоров. – М., 1998.
- Майорова, О. Н. К вопросу о ходе переговоров власти и оппозиции за «круглым столом» 1989 года в Польше / О. Н. Майорова // Славяноведение. – 2007. – № 3.
- Майорова, О. Н. Польша 80-х: путь к компромиссу / О. Н. Майорова // Свободная мысль. – 1993. – № 1.
- Малашенко, Е. И. Особый корпус в огне Будапешта / Е. И. Малашенко // Военно-исторический журнал. – 1993. – № 10–12; 1994. – № 1.
- Мастеров, В. Двойной юбилей Леха Валенсы / В. Мастеров // Новое время. – 2008. – № 39. – С. 42–45.
- Медведев, В. А. Распад: Как он назревал в «мировой системе социализма» / В. А. Медведев. – М., 1994.
- Медведев, Р. А. Неизвестный Андропов: Кризис в Польше 1980–1981 гг. / Р. А. Медведев // Новая и новейшая история. – 1999. – № 2.
- Миткевич, Г. Н. Албания: по пути перемен / Г. Н. Миткевич. – М., 1991.
- Міхнік, А. У пошуках свободи: Есеї про історію та політику / А. Міхнік. – К., 2009.
- Млынарж, З. Мороз ударил из Кремля / З. Млынарж. – М., 1992.
- Мотрук, С. М. З історії дисидентського руху в Чехословаччині (70-ті – середина 80-х рр.) / С. М. Мотрук // Питання нової та новітньої історії. – Вип. 42. – К., 1996. – С. 66–75.
- Мотрук, С. М. Проблема функціонування громадянського суспільства в Чехословаччині у 70–80-ті рр. XX ст. / С. М. Мотрук // Питання нової та новітньої історії. – Вип. 42. – К., 1996.
- Мотрук, С. Н. «Пражская весна» 1968 г. и молодежное движение в Чехословакии / С. Н. Мотрук // Вопросы новой и новейшей истории. – Вып. 38. – К., 1992.

- Мурашко, Г. П. Чехословацкие события 1968 года глазами КГБ и МВД СССР: размышления над книгой / Г. П. Мурашко // Славяноведение. – 2012. – № 1. – С. 62–69.
- Мусатов, В. Л. Венгрия и Румыния: два взгляда на «Пражскую весну» / В. Л. Мусатов // Новая и новейшая история. – 2011. – № 2.
- Мусатов, В. Л. Восточная Европа: процесс перемен / В. Л. Мусатов // Новая и новейшая история. – 1991. – № 2. – С. 19–31.
- Мусатов, В. Л. Горбачевская перестройка и режим Чаушеску / В. Л. Мусатов // Новая и новейшая история. – 2009. – № 3.
- Мусатов, В. Л. История одной ссылки: «Житие» Матиаса Ракоши в СССР (1956–1971) / В. Л. Мусатов // Кентавр. – 1993. – № 6. – С. 72–81.
- Мусатов, В. Л. О венгерских событиях: 35 лет спустя / В. Л. Мусатов // Кентавр. – 1992. – № 1–2. – С. 32–44.
- Мусатов, В. Л. Операция «Вихрь» / В. Л. Мусатов // Новое время. – 1991. – № 49. – С. 28–41.
- Мусатов, В. Л. Политика Яноша Кадара глазами советского дипломата / В. Л. Мусатов // Новая и новейшая история. – 2012. – № 4. – С. 3–24.
- Мусатов, В. Л. СССР и венгерские события 1956 г.: Новые архивные документы / В. Л. Мусатов // Новая и новейшая история. – 1993. – № 1. – С. 3–22.
- Мусатов, В. Л. Трагедия Имре Надя / В. Л. Мусатов // Новая и новейшая история. – 1994. – № 1. – С. 164–169.
- Мусатов, В. Л. Янош Кадар и время реформ в Венгрии / В. Л. Мусатов // Новая и новейшая история. – 1990. – № 3. – С. 137–156.
- Нападій, Я. Г. Діяльність демократичної опозиції у Польщі у 70-х рр. ХХ ст. / Я. Г. Нападій: Автореф. дис. ... к. і. н. – К., 2002.
- Нападій, Я. Дисидентський католицький рух у Польщі в першій половині 70- років / Я. Нападій // Історія в школі. – 2000. – № 8.
- Нарышкин, А. Тодор Живков и 16-я республика СССР / А. Нарышкин // Эхо планеты. – 1997. – № 37. – С. 34–35.
- Национальный вопрос в Восточной Европе: Прошлое и настоящее. – М., 1995.
- Новопашин, Ю. С. Антикоммунистические революции конца XX века / Ю. С. Новопашин // Вопросы истории. – 2006. – № 9.
- Новопашин, Ю. С. Вторжение в Чехословакию 1968 г. как воплощение классового подхода / Ю. С. Новопашин // Славяноведение. – 1993. – № 1. – С. 24–34.
- Новосельцев, Б. С. СФРЮ в поисках формулы суверенной внешней политики в 1950-е годы / Б. С. Новосельцев // Историки-слависты МГУ: Кн. 8: Славянский мир: в поисках идентичности. – М., 2011. – С. 687–701.
- Новые документы о М. Ракоши / Предисловие В. Л. Мусатова // Новая и новейшая история. – 2008. – № 6. – С. 169–184.
- Носкова, А. Ф. Российская историография сталинизма в СССР и странах Восточной Европы: некоторые итоги изучения (конец XX – начало XXI века) / А. Ф. Носкова // Славяноведение. – 2012. – № 1. – С. 40–54.
- Орехов, А. М. События 1956 г. в Польше и кризис польско-советских отношений / А. М. Орехов // Советская внешняя политика в годы «холодной войны» (1945–1985): Новое прочтение. – М., 1995. – С. 217–240.
- Орехов, А. М. Советский Союз и Польша в годы «оттепели»: из истории советско-польских отношений / А. М. Орехов. – М., 2005.
- Орлик, И. И. Запад и Прага в 1968 году: По документам Министерства иностранных дел Чешской Республики / И. И. Орлик // Новая и новейшая история. – 1996. – № 3. – С. 3–20.
- Орлова, М. И. ГДР: Рождение и крах / М. И. Орлова. – М., 2000.
- Осень в Будапеште / Ред.-сост. В. Ф. Коркин. – М., 1996.

«От правды жизни никуда не уйдешь...»: Новые документы о событиях в Чехословакии в 1968 г. // Кентавр. – 1993. – № 4.

Очаги тревоги в Восточной Европе (Драма национальных противоречий). – М., 1994.

Павлов, А. А. Чехословакия, август 1968 года / А. А. Павлов // Военно-исторический журнал. – 2007. – № 7.

Павлова-Сильванская, М. П. Феномен Валенсы / М. П. Павлова-Сильванская // Политические портреты. – М., 1991. – С. 55–75.

Паниев, Н. Чаушеску и Живков: какими я их знал: Политические эссе / Н. Паниев. – М., 1990.

Петрусек, М. Чехословацкий самиздат как фактор социальных изменений / М. Петрусек // Социс. – 1994. – № 8. – С. 122–123.

Пихоя, Р. Г. Советский Союз: история власти. 1945–1991 / Р. Г. Пихоя. – М., 1998.

Пихоя, Р. Г. Чехословакия 1968 г.: взгляд из Москвы: На перепутье между политическими и военными методами / Р. Г. Пихоя // Новая и новейшая история. – 1994. – № 6. – С. 3–20; 1995. – № 1. – С. 34–48.

Поклад, Б. Пражская весна – взгляд из Вены / Б. Поклад // Новая и новейшая история. – 2002. – № 5.

Политическая история стран Восточной Европы после 1945 года в зарубежных исследованиях. – Вып. 1. – М., 1991.

Политические системы СССР и стран Восточной Европы. 20 – 60-е гг. – М., 1991.

Польша – СССР 1945–1989: Избранные политические проблемы, наследие прошлого / Отв. ред. Э. Дурчански, А. Н. Сахаров. – М., 2005.

Польша 1980: «Солидарности» год первый. – Лондон, 1981.

Польша: хроника не самого страшного // Век XX и мир. – 1991. – № 5.

Потапов В. И. Судьба диктатора Чаушеску // Новая и новейшая история. – 1990. – № 4. – С. 96–120.

Потапов, А. В. Кризис ГДР в 80-е гг. и объединение Германии / В. И. Потапов // Новая и новейшая история. – 1991. – № 5.

«Пражская весна» и позиция западноевропейских компартий / Публ. Г. П. Мурашко и Т. А. Джалилов // Вопросы истории. – 2008. – № 11. – С. 3–23.

Пронько, В. А. Угорська трагедія 1956 року / А. А. Пронько // Український історичний журнал. – 1997. – № 5.

Райнер, М. Имре Надь, премьер-министр Венгерской революции 1956 года / М. Райнер. – М., 2006.

Революционные изменения в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. Год 1989-й: круглый стол // Славяноведение. – 1990. – № 3. – С. 19–48.

Революционные преобразования в Восточной Европе: причины и последствия (Сб. статей). – М., 1990.

Решетников, Л. Советско-албанский конфликт / Л. Решетников, Н. Смирнова // Коммунист. – 1990. – № 9. – С. 197–113.

Робітничі страйки в Польщі. 19890 / Вибір, передмова і висновки Мирослава Прокопа. – Б. м., 1981.

Рогоза, С. Л. Засекреченные войны. 1950–2000 гг. / С. Л. Рогоза, Н. Б. Ачкасов. – М.-СПб, 2004.

Романенко, С. «Хорватская весна» и советско-югославские отношения на рубеже 1960–1970-х годов / С. Романенко // Славяноведение. – 2008. – № 3. – 60–75.

Романенко, С. А. Югославия: кризис, распад, война. Образование независимых государств / С. А. Романенко. – М., 2000.

Руднева, И. Как Тито Брежневым пугал: Опыт решения национальных проблем по-маршальски / И. Руднева // Родина. – 2008. – № 9. – С. 102–104.

Середа, В. Литература и революция: венгерские писатели о событиях 1956 г. / В. Середа // Венгерское искусство и литература XX в.: Сб. статей российских и венгерских ученых. – СПб., 2005.

Середа, В. Т. Венгерская литература в событиях 1956 г. / В. Т. Середа // Новые проблемы, новые решения: Актуальные аспекты изучения современных литератур Румынии и других стран Центральной и Юго-Восточной Европы. – М., 1992. – С. 122–132.

Смирнова, Н. Д. История Албании в XX веке / Н. Д. Смирнова. – М., 2003.

Советский Союз и страны Восточной Европы: эволюция и крушение политических режимов (середина 40-х – конец 80-х годов XX в.) // История СССР. – 1991. – № 1. – С. 3–68; № 6. – С. 205–210.

Солидарность 1980: 18 дней, которые потрясли мир: Выставка Центра «Карта». – Варшава, 2000.

СССР и Польша: Октябрь 1956-го: Постановления и рабочие записи заседаний Президиума ЦК КПСС / Публ. Е. Д. Ореховой и В. Т. Середы. Предисл. А. М. Орехова // Исторический архив. – 1996. – № 5–6. – С. 178–199.

Стивен, С. Операция «Раскол» / С. Стивен. – М., 2003.

Струтинський, В. С. Польща на шляху демократичних перетворень (серпень 1980 – грудень 1981 рр.) / В. С. Струтинський // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – 2001. – № 15. – С. 215–237.

Стыкалин, А. С. Идеологическая и культурная экспансия сталинизма в Венгрии (вторая половина 1940-х – начало 1950-х годов) / А. С. Стыкалин // Славяноведение. – 1992. – № 6.

Стыкалин А. С. Еврейский вопрос в странах советского блока / А. С. Стыкалин // Вопросы истории. – 2000. – № 9.

Стыкалин, А. С. Несколько штрихов к портрету Имре Надя / А. С. Стыкалин // Вопросы истории. – 2008. – № 2. – С. 90–98.

Стыкалин, А. С. 1956-й: XX съезд и венгерские события / А. С. Стыкалин // Свободная мысль. – 1996. – № 10. – С. 101–114.

Стыкалин, А. С. Венгерские события 1956 года и позиция руководства СССР (по материалам ЦХСД) / А. С. Стыкалин // Славяноведение. – 1994. – № 3. – С. 51–61.

Стыкалин, А. С. Еще раз о трактовке венгерских событий 1956 года / А. С. Стыкалин // Вопросы истории. – 1998. – № 10.

Стыкалин, А. С. За кулисами юбилейных торжеств (московские совещания компартий в ноябре 1957 г. и участие в них польской делегации) / А. С. Стыкалин // Российско-польский альманах. – Вып. III. – Ставрополь – Волгоград – Москва, 2008. – С. 62–99.

Стыкалин, А. С. Советско-югославская полемика вокруг судьбы «группы Имре Надя» и позиция румынского руководства (ноябрь–декабрь 1956 г.) / А. С. Стыкалин // Славяноведение. – 2000. – № 1.

Стыкалин, А. С. Социально-политические изменения в Венгрии и позиция католической церкви (1945–1956) / А. С. Стыкалин // Религия и политика в Европе XVI–XX вв. – Смоленск, 1998. – С. 128–136.

Стыкалин, А. С. «Пражская весна» 1968 года и позиция Венгрии / А. С. Стыкалин // Славяноведение. – 1998. – № 5.

Стыкалин, А. С. Андропов в Венгрии накануне событий 1956 г. / А. С. Стыкалин // Мир истории. – 2000. – № 4.

Стыкалин, А. С. К истории решения одной международной гуманитарной проблемы: Венгерские беженцы и мировое сообщество. 1956–1957 / А. С. Стыкалин // Миграция и эмиграция в странах Центральной и Юго-Восточной Европы в XVI–XX вв. / Отв. ред. Т. А. Покивайлова. – СПб, 2011.

Стыкалин, А. С. Новое свидетельство о роли советского фактора в чехословацких событиях 1968 года (К выходу в свет мемуаров генерала А. М. Майорова) / А. С. Стыкалин // Славяноведение. – 2001. – № 1.

Стыкалин, А. С. Об одном из свидетельств Венгерской революции 1956 г. (А. В. Крючков и его воспоминания) / А. С. Стыкалин // Славяноведение. – 1998. – № 4.

Стыкалин, А. С. Позиция руководства КПК в условиях польского кризиса октября 1956 г. / А. С. Стыкалин // Российско-польский исторический альманах. – Вып. IV. – Ставрополь – Волгоград – Москва, 2009. – С. 78–101.

Стыкалин, А. С. Проблемы советско-румынских отношений и формирования румынской модели социализма в материалах Президиума ЦК КПСС (1953–1964) / А. С. Стыкалин // Славянство, растворенное крови... В честь 80-летия со дня рождения Владимира Константиновича Волкова (1930–2005). – М., 2010. – С. 371–394.

Стыкалин, А. С. Публицистика Венгерской революции 1956 года. Часть 1. Канун восстания / А. С. Стыкалин // Вестник Московского университета. – Сер. 10: Журналистика. – 1998. – № 3. – С. 62–78.

Стыкалин, А. С. Публицистика венгерской революции 1956 года. Ч. 2. 12 дней «будапештской осени» (23 октября – 3 ноября) / А. С. Стыкалин // Вестник Московского университета. – Сер. 10: Журналистика. – 1999. – № 1. – С. 75–92.

Стыкалин, А. С. Советские спецслужбы в событиях 1956 года: Размышления над книгой / А. С. Стыкалин // Славяноведение. – 2012. – № 4. – С. 42–52.

Стыкалин, А. С. Советско-югославское сближение (1954 – лето 1956 г.) и внутривосточная ситуация в Венгрии / А. С. Стыкалин // Человек на Балканах в эпоху кризисов и этнополитических столкновений XX века. – СПб, 2002.

Стыкалин, А. С. Теория и художественная практика социалистического реализма в Венгрии начала 1950-х годов / А. С. Стыкалин // Славяноведение. – 2001. – № 3.

Суворов, В. Освободители / В. Суворов. – СПб., 1993.

Тахненко, Г. Август 1968 года: Обзор документов Архива внешней политики Российской Федерации / Г. Тахненко // Международная жизнь. – 1992. – № 8–9. – С. 147–159.

Тимченко, Я. Берлінський червень 1953 р. / Я. Тимченко // Політика і культура. – 2001. – № 5. – С. 42–43.

Тоталитаризм и антитоталитарные движения в Болгарии, СССР и других странах Восточной Европы (20–80-е гг. XX века): Материалы международной конференции: Т. 1–2. – Харьков, 1994–1995.

Тоталитаризм: Исторический опыт Восточной Европы «Демократическое интермеццо» с коммунистическим финалом. 1944–1948. – М., 2002.

Тоталитаризм: Спор историков / Под ред. А. Г. Нестерова. – Екатеринбург, 2003.

Тымовский, М. История Польши / М. Тымовский, Я. Кеневич, Е. Хольцер. – М., 2004.

У истоков «социалистического содружества». – М., 1995.

Улуян, Ар. А. Готовился ли переворот в Албании? «Дело Т. Сейко»: версии / Ар. А. Улуян // Славяноведение. – 2012. – № 1. – С. 33–39.

Филиппов, Б. А. Политический портрет Леха Валенсы / Б. А. Филиппов. – М., 1992.

Филиппов, Б. А. Церковь и государство в коммунистической Польше // Свободная мысль / Б. А. Филиппов. – 1999. – № 10.

Филитов, А. М. Почему Семёнов жалеет патроны? Волнение в Берлине в июне 1953 года / А. Филитов, З. Водопьянова // Родина. – 2002. – № 10. – С. 109–112.

Хавкин, Б. Л. Жаркое лето 1953 года / Б. Л. Хавкин // Новая и новейшая история. – 2004. – № 2. – С. 159–174.

Чередниченко, О. Іон Ілієску: історично-політичний портрет / О. Чередниченко // Схід. – 2008. – № 5. – С. 77–82.

Черная книга коммунизма: преступления, террор, репрессии. – М., 1999.

- Чернявский, Г. И. Тень люциферова крыла / Г. И. Чернявский. – Х., 2003.
- Чехия и Словакия в XX веке: Очерк истории: Т. 2. – М., 2005.
- Чехословакия конца 60-х гг.: социализм с человеческим лицом. – М., 1991.
- Чехословацкие события 1968 года глазами КГБ и МВД СССР: Сб. документов / Сост. А. А. Зданович и др. – М., 2010.
- Чичикин, А. Энвер Ходжа: эпоха и личность (Албанский ученик Сталина) / А. Чичикин // Молодая гвардия. – 1993. – № 7.
- Шерстяной, Э. Вызревание политического кризиса в ГДР в 1953 году: По материалам высших партийных и государственных органов ГДР и Советской Контрольной Комиссии в Германии / Э. Шерстяной // Новая и новейшая история. – 2006. – № 2. – С. 34–57.
- Шик, О. Весеннее возрождение – иллюзии и действительность / О. Шик. – М., 1991.
- Шилган, В. Правда о Высочанском съезде / В. Шилган // Проблемы мира и социализма. – 1990. – № 6. – С. 62–69.
- Шинкарев, Л. И. «Я все это почти забыл...»: Опыт психологических очерков событий в Чехословакии в 1968 году / Л. И. Шинкарев. – М., 2008.
- Шліхта, Н. Церква за умов хрущовської антирелігійної кампанії: ситуація в Україні та її польська паралель / Н. Шліхта // Україна модерна. – Вип. 4–5 за 1999–2000 рр. – Львів, 2000.
- Шмелев, Б. Причины распада СФРЮ / Б. Шмелев // Балканы между прошлым и будущим. – М.: Наука, 1995. – С. 87–102.
- Югославия в XX веке: очерки политической истории / Отв. ред. К. В. Никифоров. – М., 2011.
- Яжборовская, И. С. Катынский синдром в советско-польских и российско-польских отношениях / И. С. Яжборовская, А. Ю. Яблоков, В. С. Парсаданова. – М. 2001.

Інформаційні ресурси (пошук за темами та ключовими словами)

Тоталітаризм
Режими «народної демократії»
Комуністична система
Сталінізм (сталінізація Східної Європи)
Комінформ (Інформаційне бюро комуністичних та робітничих партій)
Рада економічної взаємодопомоги
Організація Варшавського договору
Радянсько-югославський конфлікт 1948-1953 рр.
Червневе (1953 р.) повстання в НДР
Берлінський мур
Угорська 1956 р. ревоюція
Громадсько-політичні кризи 1950-1980-х рр. у Польській Народній Республіці
«Празька весна» 1968 р.
Доктрина Брежньєва
Дисидентський рух (у країнах Центральної та Південно-Східної Європи)
Хартія77
«Солідарність»
«Оксамитові» революції 1989-1990 рр.